

א למנצח בנגינות על-השמינית מזמור לדוד:

שהמזמור נועד לכתחלה לתפלת שחרית לבאים אל המקדש להתפלל שם כנגד תמיד של שחר. בשעה זו מקבל עליו ירא ה' את על מלכותו של ה', מודה לה' על חלקו, שוכח להיות בין באי בית ה', ומבקש מה' לחזקו ללכת בדרך השוכה. ואף חז"ל תקנו לומר דברים מעין אלה בברכות השחר ובקריאת שמע.

רבו של המזמור נאמר בלשון יחיד המתפלל על עצמו. רק בפסוק שלפני האחרון מזכרים 'חוסי בך' ו'אהבי שמך' בלשון רבים והמתפלל מבקש עליהם. ובפסוק האחרון בא 'צדיק' בשם קבוץ לכלל הצדיקים. מסתבר שבלשון היחיד שברבו של המזמור, כנגת המתפלל להתפלל בעד כל יראי ה' המשתתפים עמו בתפלה. וכן הכונה בהרבה מזמורים בתהלים האמורים בלשון יחיד. אבל אפשר שכונת המשורר לומר שהחוסים בה' ישמחו בישועת המשורר כשיושיעו ה'.

בלשון מזמור זה יש לציין את השמוש בנרדפים רבים; מענין תפלה יש השמות: אמרים, הגיג, קול, שבע, והפעלים: התפלל וערה. לקבלת התפלה באים הלשונות: האונה, בינה, הקשבה, שמיעה. פיוצא בזה מרבים כנויי הרשעים ומעשיהם הרעים השנואים לה', וכן מרבים כנויי הצדיקים וברכתם.

כאמור, מסתבר שהמזמור מעקרו הוא תפלת שחרית בבית המקדש. לפי זה מתפרשים הדברים: ה' בקר תשמע קולי, ואני ברב חסדך אבוא ביתך - פשוטם כמשמעם. הרבה מפרשים סוברים שיש להבין דברים אלה במשמעות כללית: 'בקר' אינו דוקא בקר ממש, אלא הכונה: לעתים קרובות, בכל עת (כן פירש רס"א): 'אבוא ביתך' ו'היכל קדשך' - אין הכונה לבית המקדש ממש, אלא הוא לשון מליצה רומזת לקרבת אלהים ודעת תורתו (המאירי ועוד). ואולם, הדעת נוטה לומר, שמעקרהם הדברים כמשמעם.

אמנם מסתבר שבכתוב 'ואני ברב חסדך' וגו' רמוזה כונה כפולה מלכתחלה: נוסף על הביאה שהמתפלל בא בפעל אל המקדש ממש, יש כאן עוד רמז לקרבתו וחבתו אצל ה', בנגוד ל'לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך'. ומצד שני אף בימינו נשמרה הכונה העקרית של כתוב זה. שכן נוהגים לומר כתוב זה בפניסה אל בית הכנסת (בתוך 'מה טובו' או גם בפני עצמו)¹⁴. תכנו של המזמור הוא דומה במקצת לתכן המזמור הקודם לו: הצדיק חוסה בה' וקרוב אליו. יש גם לשונות דומים בשני המזמורים: הבקשות לשמיעת התפלה, 'כנוב' (ד ג ו ז) והסיום בלשון 'כי אתה' (ד ח ט יג).

מזמור ו

המזמור נחלק לשלושה חלקים: בחלק הראשון (ב-ו) המתפלל פונה אל ה' בלשון נוכח: בחלק השני (ז-ח) הוא מתאר את אונתו ובכיו בלי לפרש אל מי הוא מדבר; בחלק השלישי (ט-יא) מדבר כנגד אויביו. מסתבר שהכונה בסדור דברי המזמור כך היא: המתפלל פונה תחלה אל ה' בהפצרות רבות. חזק ההפצרה מתבטא גם בתורות התכופות על הקריאה בשם ה' (חמש פעמים בחלק הראשון). אולם לאחר כל זאת חש המתפלל שאינו נענה. לפיכך דבר בחלק השני, פאלו אל עצמו, על רב אונתו וצערו. ואולם משהגיע המתפלל לקצה יאוש, גבר בטחוו בה', ומתוך בטחווה הוא פונה אל אויביו ומצנה עליהם שסורו מעליו.

(א) למנצח בנגינות - עין ראש מזמור ד. על- אולי כנור בן שמונה מיתרים, או כלי פיוצא בו. השמינית - אחד משמות הנעימות או כלי הנגינה, מזמור לדוד - עין ראש מזמור ג.

14 הכתוב אמרי האזינה ה' בינה הנגיג' כולל בסדר פסוקי הסליחות (לפי כמה מהגנים) ושונה ללשון רבים. הכתוב 'הקשיבה לקול שועי' וגו' נאמר לפי מנהג הספרדים לפני חצי קדיש שלפני תפילת העמידה של מנחה.

- ב יהוה אל-באפק תוכיחני ואל-בתמתך תיסרני:
 - ג חנני יהוה כי אמלל אני ופאני יהוה כי נבהלו עצמי:
 - ד ונפשי נבהלה מאד ואת יהוה עד-מתי:
 - ה שובה יהוה חלצה נפשי הושיעני למען חסדך:
 - ו כי אין במוות זכרך בשאול מי יודה-לך:
- ואתה ק'

רוחו של המתפלל, והפגנה: אני מדבא ב'סורים נוראים, ואתה ה' עד מתי תחשה ולא תושיעני? (ה) שובה - שוב מאפק, והוא פגנד אל באפק ב'סוק ב, וכן: שוב מתרון אפק (שמ' לב יב). - 'שובה' (וכן 'חלצה' הסמוך) הוא צווי מארך, שמשמש לשון בקשה ותחנה. חלצה - הוצא מצרה. לשון 'חלוצ' נאמר מעקר בהוצאת דבר ממקום לחוצ וצר, כמו: וחלצו את האבנים (ויק' יד ב), ונאמר בדרך העברה על תשועה והצלה. נפשי - אותי (עי' לעיל ג א). למען חסדך - למען ברייתך. 'חסד' בלשון מקרא קרוב ל'ברית'. פרוש אחר: למען יראה חסדך, כלומר: יודע שאתה עוזר ומושיע ומגן ליראיה.

(ו) במות - במדור המתים, ומקביל אל 'שאו'. זכרך - הזכרת שמך, כלומר: אין במות מי אשר יזכיר את שמך ויהללך. בשאול - 'שאו' היא פגוי פייטי למקום שהמתים, או רוחותיהם, שרויים שם. במקרא תמיד בלי ידוע, כלשם עצם פ'רטי. מי יודה-לך - שאלה שפנתה שלי'לה. ואפשר שאין מהצלע הראשונה נמשך גם לכאן, ושעורו: אין בשאול מי אשר יודה לך. וכל הפתוב מחבר אל 'למען חסדך' שבפתוב הקודם. והפגנה: על ידי תשועתך שתחיני יודע חסדך לכל. אבל אם תיחני למות, לא תרבה תהלתך, משום שהמתים אינם יכולים להלל את ה'.

(ב) ה' - פתיחה בקריאת שם ה', היא דרך רגילה במזמורי תהלים (עי' לעיל ג א). באפק - בכעסה, ומקביל אל 'בתמתך' (עי' לעיל ב ה). תוכיחני - תביא עלי מקאובים ומכות, וכן: והוכח במקאוב על משכבו (איוב לג יט); והכתתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם (ש"ב יד). ומקביל אל 'תיסרני', וכן: מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו (מש' ג יא), ועוד פיוצא בזה. ת'סרני - תביא עלי יסורים ותפגנה: הוכיחני ויסרני, אף לא באפק ולא בתמתך, וכבקשת ירמיה: יסרני ה' אף במשפט (יר' י כד). ואפשר לפרש: אל נא יחרה אפק בי להוכיחני וגו'. (ג) חנני-עין לעיל ד ב. כי-שהרי. אמלל-שבור, הרוס, וכן: ויאבל חל וחומה יחדו אמללו (איכה ב ח). לשון 'אמלל' נאמר הרבה בצמחים שיבשו ונגלו (יש' כד ד ועור). ואפשר שפנת המשורר לומר, שבישה הלחות שגופו ונעשה כצמח נוכל. רפאני - יש במשמע: העלה לי רפואה, ויש במשמע: שלח לי ישועה, וכן: רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה (יר' יז יד). ועקר תפלת ירמיהו באותה שעה היתה להושע מאויביו, כמו שעולה מהמשך הדברים בירמיהו. נבהלו - נודעו ונחלשו. עצמי - אברי, ולא דוקא עצמותי (עי' קה' יא ח).

(ד) ונפשי - וכל גופי, על כל פחות החיים שבו. ואת ה' - פגנד: אני עצמי, ונפשי. עד-מתי - שאלה שלא נסתימה, והוא סימן לגדל צערו ולקצר

1 א. ועל כל פנים יש לשים לב, שהמשמעות של 'אומלל' בלשון ימינו שונה ממשמעותה בלשון המקרא.
 ב. 'אמלל' הוא בינוני סביל קל של השורש המרובע 'אמלל', שהוא הרחבה של השורש 'אמל', או 'מלל'. ודומה לו: וחסנה אינו אכל (שמ' ג ב), ש'אכל' הוא בינוני סביל קל של 'אכל'. והיה ראוי להיות 'אמלל' בקמן הלמ"ד. אלא שבגלל מקף (ה'עולה' שב'אמלל' דינו כמקף) גשתנה לפתח. וכיוצא בזה: ויקרא אברהם את שם בנו הגדול לו (בר' כא ג).
 2 כבר כתב ר' ישעיה מטראני על הפסוק 'והיתה גפש אדוני צרורה בצרור החיים' (ש"א כה כט): וכל מקום שנאמר 'גפש' הוא הנקף והגשמה ביחד.
 3 'ואתה' כתיב בלי ה"א ויש עוד כאלה על פי המסורה, כגון: את עשית (בחמ' ט ו).
 4 חיבור לשונות חסד, זכר, הודיה, נמצא גם לקמן ל ה: זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו.
 5 דברים מעין אלה מצויים בהרבה מקראות, כגון במזמור ל ובתפילת חזקיהו ביש' לח ועוד, וכונתם כפולה: מצד אחד

ז יגעתי | באנחתי אשחה בכל-לילה מטתי | בדרמתי ערשי אמסה:

ח עששה מפעם עיני עתקה בכל-צוררי:

ט סורו ממני כל-פעלי און | כן-שמע יהוה קול בכי:

י שמע יהוה תחנותי | יהוה תפילתי יקח:

יא יבשו | ויבהלו מאד כל-איבי | יבשו יבשו רגע:

הבצעת בשחון שתפלתו תשמע, נאויביו יסורו ויתרחקו ממנו. כל-פעלי און - הם הצוררים הנזכרים לפני כן (ועי' לעיל ה ט). כן-שמע ה' קול בכי - כנגד 'בדרמתי' (פסוק ז).

(ז) שמע ה' - לחזק חזר שלוש פעמים על דבר זה שתפלתו נתקבלה. וחזר פעמים על התבות 'שמע ה'. יקח - יקבל. ואפשר שלשון זו נאמרה מעקרה על קרבן (שופ' יב כג; לקמן ט ב), והתפלה כנגד הקרבן היא.

(יא) יבשו - הוא עתיד שבא כלשון צווי לנסתרים לאחר הצווי לנזכרים שבפסוק ט. 'בושה' כלשון מקרא פרושה גם אנוכה מתקנה, וכן: גם כל קנין לא יבשו (לקמן כה ג) ועוד הרבה. ויבהלו מאד - כנגד: ונפשי נבהלה מאד (פסוק ד). יבשו יבשו רגע-ישובו - כלומר: יסתלקו מעלי - בבשת שתבוא עליהם ארבע - לפתע פתאם. בושה - אנוכה - הבאה לאדם פתאם קשה עליו מאד וגורמת לו וצויע תוקן - פן מסתבר לפרש לפי הטעמים שחברו את תבות 'יבשו רגע'. 'יבשו יבשו' הוא לשון נופל על לשון. החזרה על 'יבשו' בשתי הצלעות המקבילות באה לחזק הבקשה.

(ז) יגעתי באנחתי - הייתי ליגע ותשוש כח מרב אנחה. אשחה - אציר, אעשה מקום ראוי לשחיה (מרב דמעוטי). בדרמתי - שם קבוץ, והפונה: בדרמתי. ערשי - את ערשי. בפסוק זה היא ערש היא משה (וכן בעמ' ו ד). אמסה - אמס, כלומר: אעשנה כדבר הנמס, כמו: ישלח דברו וימסם (לקמן קמו יח) ⁶.

(ח) עששה - לפי ענינו פרושו כהתה, השכה. יש אומרים שהוא מלשון 'עששית' בלשון חז"ל, שהיא גר המנח בתוך כלי, ודפנות הכלי מחשיכות במקצת את אור הגר. ויש אומרים שהוא מלשון 'עש' - התולעת המכילה עצים ובגדים, כלומר: פלטה עיני. מפעם - מסבת פעם. פעם בלשון מקרא משמעו גם צער. עתקה - יש מפרשים: נזדקנה (מלשון 'צמיק וזמין' - דג' ו ט), לפי שהרבה זקנים עיניהם כהות. ויש מפרשים: נעקרה ממקומה (מלשון: ונעתק משם - ברי' יב ח), כלומר: אבדה וכלתה. בכל-צוררי - בגלל הרעה שמביאים עלי כל צוררי.

(ט) סורו ממני - לאחר שהזכיר את צורריו, הוא פונה אליהם בלשון צווי. והיא מליצה שפונתה

לסכום מזמור ו

המזמור הוא תפלה של אדם הנתון במצוקה אימה וביאמת מות. בדרך כלל סוברים המפרשים, שהמצוקה היא מתלה קשה, והמתפיל מתירא שמא ימות מתמתה. לפי שיטה זו מתבארים

יש כאן לשון שידול והפצרה בה, שיושיע למען ירבה כבוד שמו, ומצד שני יש כאן גילוי דעתו של המתפלל, שחשוקו לחיים תלויה בתשוקתו להלל את ה', וחרדתו מפני המות היא חרדה שלא יוכל עוד להלל את ה'. דבר זה, הנאמר פעמים רבות במקרא, שהמתים אינם מהללים את ה', התקשו כמה מפרשים, כי חששו שהדברים עלולים להיראות כמכחישים את אמנות השארות הנפש. ושידל האריך מאוד בחקירות בענין זה בפירושו לישעיה לח (תפילת חזקיהו מלך יהודה), עי' שם בדבריו. ואולם לפי פשוטם של הדברים נראה, שכוונת הכתובים לתהלת ה' הנאמרת בקרב עמו ועבדיו בארץ קדשו ובבית מקדשו. והמתים במותם נפטרו מהמצוות ונפרדו מקהל עובדי ה' שעל פני האדמה הוא. ואמנם, אפשר שנשמות המתים מהללות את ה' לפי דרכן, כמו שכל הבריאה מהללת את ה', וכמו שהתנינים והתחומות מהללים את ה' (לקמן קמח). אבל, כאמור, זו תהילה שונה בטיבה מן התהילות הנאמרות לה' בפי עבדיו החיים בעולם הזה.

6 פעל זה בא לפעמים בצורת הכפולים ולפעמים בצורת נחי ל"ה - ל"י.

א שְׁגִיּוֹן לְדָוִד אֲשֶׁר-שָׁר לַיהוָה עַל-דְּבָרֵי-כֹּחַ בֶּן-יִמְיָי: ז
ב יְהוָה אֱלֹהֵי בֶן חֲסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל-רָדְפֵי וְהַצִּילֵנִי:

הדברים 'רפאני' כי נבדלו עצמי פשוטם כמשמעותם: האיברים נודעו מקמת החלי, והמתפלל מבקש שה' ירפאנו. בהמשך דברי המזמור מדבר על אויבים הנמצאים בקרבת המתפלל. ויש לשאל: מה ראה המתפלל להזכיר את אויביו בתפלתו לרפואה מחלי? יש אומרים, שהמדבר הוא באיש שיש לו אויבים, ואויביו שמחים לחליו ומצפים למותו. אולם יש סוברים, שאין המדבר כאן במחלה ממש, אלא שהתשובה מהאויבים הזמנים רע קרויה בלשון הפיוט 'רפואה'. סייע לסברה זו בתפלת ירמיהו: רפאני ה' וארפא הושיעני ואנשעה (יר' יז). ומסתבר שירמיהו לא היה חולה באותה שעה, אלא נרדף מאויביו. אפשר לומר עוד, שעקר מצוקת המתפלל היא אימת אויביו המטלת עליו. ואימה זו נורמת לו למחשבים מעין מחלה. והדברים מפרסמים, שאימה חזקה עשויה לגרם לחללים רעים ממש.

המזמור נאמר כלו בלשון יחיד המתחנן על עצמו. אולם, כמו בהרבה מזמורים בתהלים, אפשר לומר, שהמזמור נועד לצבור או לעם כלו, המדבר על עצמו כעל איש אחד. לפי תפיסה זו, האויבים, הנזכרים במזמור, הם הגוים שונאי ישראל ולשונות המחלה כנגתם לגלות ולשעבוד בידי האויבים.

מזמור זה דומה למזמור שלפניו בפרטיו ככל-פעלי און' (ה ו י ט) וגם ברובי הפקשות לקבלת התפלה (ה ב-ד כג ו ט-ז).

מזמור ז

המזמור נחלק לשבעה חלקים: החלק הראשון - פגיה לה' בבקשת הצלה (א-ג); החלק השני - שובעה שלא עשה את הרע שאויביו טופלים עליו (ד-ו); החלק השלישי - קריאה לה' לקום כנגד אויביו בסגנון תפלת משה בנסוע הארון (ז-ט); החלק הרביעי - קריאה לה' שיוציא לאור צדקו (ט-י); החלק החמישי - הבעת בטחון בצדקת משפטו של ה' (יא-יג); החלק השישי - בטחון, שהרשע יפל ברשעו (טו-יז); החלק השביעי - קבלה להודות לה' על התשובה (יח). שני החלקים הראשונים פותחים בקריאה 'ה' אלהי'; החלק השלישי פותח בקריאה 'קומה ה'; החלק הרביעי פותח בקריאה 'ה' ידיו עמים' וחזר וקרא 'שפטני ה' ומסים אלהים צדיק'.

(א) שְׁגִיּוֹן - לא נתברר פרושו. ואפשר, שהוא שם של אחד ממיני המזמורים, או של אחת הנעימות, שלפיה יש לשיר מזמור זה. אֲשֶׁר-שָׁר - למדנו מכאן, שלשון שירה נאמר גם על דברי תהנה ובקשה

(א) שְׁגִיּוֹן - לא נתברר פרושו. ואפשר, שהוא שם של אחד ממיני המזמורים, או של אחת הנעימות, שלפיה יש לשיר מזמור זה. אֲשֶׁר-שָׁר - למדנו מכאן, שלשון שירה נאמר גם על דברי תהנה ובקשה

7 מזמור זה נאמר, לפי גוסת אכנז, ב'נפילת אפים' (תחננון). ואפשר שקובעי הנוסח פירשו מזמור זה על כנסת ישראל שבגלותה ובשעבודה היא כחולה הנוטה למות. נוהגים לומר מזמור זה גם בתפילות על החולים, ולפי זה כוונת הדברים למחלה ממש.

1 החלק החמישי נזכר פעמיים שם 'אלהים' ופעם שלישית שם 'אל' ובפסוק המסיים נזכר שם ה' פעמיים. מן החלק החמישי ועד סוף המזמור חזר חמש פעמים השורש 'צדק'. ויש עוד מלים שחוזרות וחוזרתן מכוננת, כגון: הצילני (ב), מציל (ו), צוררי (ח), צוררי (י), ועוד. אפשר שיש במזמור גם לשון נופל על לשון וצלצול אותיות, כגון: ואחלצה צוררי ריקם, או: בור כרה ויתפרהו ויפל בשחת יפעל.

2 'שגיון' בכותרת מזמור נמצא עוד בחבקוק ג א. ושם בלשון רבים: 'תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות'. ומסתבר ש'שגיונות' הוא שם של כלי נגינה. ויש אומרים שהוא מלשון 'באהבתה תשגה תמיד' (מש' ה ט), שלדעתם אינו לשון שגגה, אלא לשון שירה. - ויש שמצאו דמיון ל'שגיון' בלשון אכדית: שבה הוא שם לתחיבה שהיו הבעלים מתחננים במקדשיהם. ובמדרש דרשו 'שגיון' - בקשת סליחה על השגגות (או השגיאות).